

LOVRO KUNČEVIĆ, *Mit o Dubrovniku: diskursi o identitetu renesansnoga grada*, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Zagreb - Dubrovnik, 2015., 276 str.

Ovaj prikaz knjige donosi djelo koje je prvotno obranjeno kao doktorska disertacija pod nazivom *The Myth of Ragusa: Discourses on Identity in an Adriatic City-State (1350-1600)* na Central European University u Budimpešti 2012. godine. Tri godine poslije Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku objavio je knjigu pod nazivom *Mit o Dubrovniku: diskursi o identitetu renesansnoga grada*. Nakon predgovora i uvoda, redom slijede tri glavna poglavlja te epilog, a na kraju se nalaze vrela, literatura i objavljena vrela, kazalo imena i mjesta te sažetak na engleskome jeziku.

Nakon predgovora u kojemu se nalaze zahvale osobama i institucijama koje su, po autorovu mišljenju, najviše zaslužne za nastanak ove knjige, slijedi uvod u kojemu je ukratko predstavljena tematika djela, te definirani, kako za knjigu, tako i za povjesničara, vrlo važni pojmovi diskursa i identiteta. U uvodu autor ujedno objašnjava i vremenski okvir koji obuhvaća knjiga, te zašto koristi pojam renesansa za razdoblje od sredine 14. do početka 17. stoljeća iako je i sam svjestan da ne odgovara konvencionalnome razgraničenju srednjega i ranoga novog vijeka.

Prvo poglavlje knjige nosi naslov "Diskurs o porijeklu" (str. 23-80). Autor ga započinje s prikazom osnutka Dubrovnika u srednjovjekovnoj historiografiji. Tako se nastanak Dubrovnika pripisuje dvjema skupinama naroda. Jedni su bili stanovnici obližnjega Epidaura, antičkoga grada i što je još važnije naglasiti biskupije, koji nakon razaranja grada traže novi dom, a drugi su bili Rimljani koji su stigli brodovima s druge strane Jadrana. No, Kunčević ujedno naglašava da su novija arheološka istraživanja pokazala da je na mjestu Dubrovnika već u kasnoj antici postojalo relativno važno naselje, što znači prije razaranja Epidaura. Slika o nastanku Dubrovnika u srednjem vijeku uglavnom je sačuvana u stranim izvorima. Kao jedini domaći dubrovački pisac navodi se Milecije iz 13. stoljeća. Za razliku od toga tijekom renesanse stvar se stubokom promijenila. Od kraja 15. stoljeća pa do ranoga 17. stoljeća nastalo je pet povijesnih tekstova koji su ponajviše posvećeni povijesti Dubrovnika. Tri djela objavljena su još za života njihovih autora, kao što su Serafin Razzi, Mavro Orbini, Jakov Luccari, dok je djelo Ludovika Cerve Tuberoni i Nikole Ragnine objavljeno tek kasnije. Ova

promjena imala je ogromnu važnost u oblikovanju slike o prošlosti Dubrovnika, a ona je ponajviše služila potrebama patricijske elite. Tako su dubrovački renesansni pisci redefinirali sliku antičkoga Epidaura koji se u djelima s kraja 15. stoljeća pojavljuje kao rimska kolonija. U pojedinim govorima isticalo se kako su Epidaur i Dubrovnik isti grad, te da potonji nije osnovan nego se samo preselio na novo mjesto. Kako bi opravdali postojeći hijerarhijski poredak, stekli što veći ugled, i što je veoma važno osigurali isključivo pravo obavljanja javnih službi, patricijske obitelji su svoje porijeklo obavijale legendom. Patricijat je svoje porijeklo vezao uza same osnivače grada, pa je onda samo po sebi bilo razumljivo da potomci onih koji su osnovali grad trebaju njime i vladati. Dubrovački patricijat smatran je najzatvorenijom elitom kasno-srednjovjekovne Europe. U razdoblju od 1330. do 1660. godine nijedna obitelj nije primljena u redove patricijata, a od 1462. godine ozakonjena je i endogamija. Patricijat je uspio vrlo vješto oblikovati sliku o rimskim osnivačima i njihovima potomcima suvremeniciima koji su očito bili Slaveni. Osim toga, renesansni povjesničari su najviše truda ulagali u dokazivanje neovisnosti Dubrovnika i njegove slobode od samoga nastanka grada. Na kraju ovoga poglavlja autor je napravio usporedbu diskursa o porijeklu Dubrovnika sa sličnim gradovima u Europi. Tako je naglašeno da su i gradovi poput Firence ili Venecije također stvarali mitove o svojim počecima.

Drugo poglavlje knjige naslovljeno je kao "Diskurs o državnosti" (str. 81-160) i ujedno je najopširnije. Kroz pet podnaslova autor piše kako su Dubrovčani predstavljali neovisnost svoga grada, što je bez premca bila tematika koja ih je najviše okupirala, te republikansko uređenje. Poglavlje počinje s prikazom odnosa između Dubrovnika i ugarsko-hrvatskoga kralja tijekom 14. i 15. stoljeća, a oni su definirani Višegradskim ugovorom 1358. godine. Prema tim odlukama Dubrovčani su preuzeli tek minimalne obveze prema ugarsko-hrvatskom kralju poput pjevanja lauda, isticanje ugarskoga grba, plaćanje danka od 500 dukata. U ovome slučaju možemo se složiti s autorom da je Dubrovnik dobio idealnoga vladara, "sposobnog da ga zaštiti, ali ne i da vlada njime". S početkom redefiniranja odnosa prema ugarsko-hrvatskom kralju Dubrovčani su započeli već nakon smrti Ludovika Velikog, a posebno dolazi do izražaja u vrijeme sukoba Sigismunda i Ladislava Napuljskog te širenja mletačke vlasti nakon 1409. godine. Promjena se mogla uočiti već u tome da su Dubrovčani počeli iskazivati vjernost ne kralju nego "kruni". Redefiniranje odnosa ići će toliko daleko da će renesansni pisci potpuno iskriviti sliku Višegradskog ugovora, odnosi su bili predstavljeni kao ugovor dviju neovisnih država. Među odnosima prema stranim vladarima Dubrovčanima je najveći problem predstavljao odnos prema Osmanskome

Carstvu. Dubrovnik je od sredine 15. stoljeća postao tributarna država Osmanskoga Carstva. Takav status za Dubrovnik je bio veoma delikatan i kompromitirajući jer je svoj položaj morao opravdati na dvjema potpuno različitim stranama, Osmanlijama i kršćanskom Europom. Zbog toga su Dubrovčani od sredine 15. stoljeća vrlo vješto pronalazili načine da odnos prema Osmanskome Carstvu prikriju, trivijaliziraju ili opravdaju. Burno razdoblje koje je nastupilo nakon poraza na Mohačkom polju imalo je velikoga utjecaja na odnose između Dubrovnika i novoga vladara Ferdinanda Habsburškoga. Dubrovčani su nakon 1526. godine prestali plaćati uobičajeni danak koji su davali ugarsko-hrvatskome kralju, a na ruku im je išao i sukob između Ferdinanda i Ivana Zapolje. Iako je Ferdinand tražio da ga Dubrovčani priznaju i podmiruju svoje obveze, oni su to vještom diplomacijom uspjeli izbjeći. Konačan ishod bio je taj da je Ferdinand 1548. godine prestao s pritiscima na Dubrovnik i odustao je od zahtjeva da ga grad formalno prizna. Sva ova zbivanja imala su ogromnu važnost za Dubrovnik. Cjelokupna dubrovačka kultura toga vremena počela je naglašavati kako je Dubrovnik još od svoga nastanka bio neovisna država i da sloboda nije nikada izgubljena. Ovakve tvrdnje zahtijevale su drastičnu reinterpretaciju prošlosti grada, a što su oni i napravili. Tako su renesansni pisci stoljeća bizantske vlasti jednostavno uklonili ili su je predstavljali kao nekakav savez ili zaštitu. Razdoblja mletačke vlasti od 1000. do 1358. godine relativizirana su i predstavljana kao oblici suvladavine kneza i patricijata. Slično su definirani i odnosi prema ugarskome kralju. No, najteže je bilo predstaviti slobodu i neovisnost grada prema Porti. Taj odnos Dubrovčani su predstavljali ne kao pokoravanje, nego kao svojevljni i ugovoreni odnos. Danak, pri čemu treba naglasiti da su u svakoj prilici nastojali izbjeći uporabu riječi harač, predstavljali su kao određeni oblik zaštite, nenapadanja ili pak trgovačke povlastice. Da je diskurs o slobodi i neovisnost za Dubrovčane bio od krucijalne važnosti svjedoči i činjenica da su još i u 18. stoljeću pojedina djela bila podvrgnuta strogoj cenzuri pri čemu je iz njih uklonjen svaki oblik strane vlasti. U daljnjem izlaganju autor donosi uglavnom glorificirajuće opise dubrovačkih institucija i društvenoga sklada, ali ujedno naglašava i pojedine kritičke glasove kao što su pjesme Marina Caboge, urotnička pisma Marina Držića i slično. I ovo poglavlje autor završava s usporedbom diskursa o državnosti sa sličnim republikanskim ideologijama drugih gradova kao što su Firenca i Venecija.

Posljednje poglavlje u knjizi nosi naslov "Diskurs o granici" (str. 161-205). Autor ističe kako se ovaj diskurs počinje javljati u dubrovačkoj diplomaciji tijekom druge polovice 14. stoljeća. Do sredine 15. stoljeća Dubrovnik se predstavljao kao graničar kršćanstva, posebno ističući svoju ulogu katoličkoga misionara među "patarenima" i "shizmaticima"

u zaleđu. Od sredine 15. stoljeća diskurs o graničaru drastično je re-interpretiran zbog činjenice da je Dubrovnik postao tributarna država Osmanskoga Carstva ali i njegov izravni susjed. Dubrovačka diplomacija i kasniji pisci često su naglašavali očajnički položaj "u raljama nevjernika", ali je isto tako bilo nemoguće prikriti bliske veze i povlastice koje su uživali u Osmanskome Carstvu. Dubrovčani su svoj odnos prema Osmanlijama uvijek nastojali prikazati korisnim za kršćanstvo, naglašavajući svoju ulogu u očuvanju katoličanstva, otkupa kršćanskih robova te zaustavljanju osmanskih prodiranja. No, nisu svi dubrovački autori gledali blagonaklono na odnos prema Osmanlijama, a najkritičniji među njima bio je Ludovik Cerva Tuberon. Kunčević poglavlje završava s usporedbom dubrovačkoga diskursa o granici sa sličnim diskursima u ostalim renesansnim državama koje su također graničile s Osmanskim Carstvom. Iako dubrovački diskurs o granici nije bio jedinstven, ipak je primjetna značajna razlika u odnosu na diskurse koji su se javili u ostalim zemljama. I dok su se osmanska osvajanja u Poljskoj i Ugarskoj predstavljala kao Božja kazna za grijeh "nacije", takvo što u renesansnome Dubrovniku nije ni spomenuto. Zsigurno nije dolazilo u obzir da se patricijska elita predstavi kao grješna i štoviše da izaziva Božji gnjev. U epilogu svoga djela Kunčević se osvrće na veoma značajnu činjenicu koja nije bila uvijek prepoznata u historiografiji. Slika o Dubrovniku koja je stvorena u renesansnoj kulturi preživjela je sve do danas. Tako se mit o porijeklu, državnosti i granici može pronaći u djelima koja su nastala tijekom 19. ali i dobrim dijelom 20. stoljeća.

Lovro Kunčević u svome djelu donosi prikaz slike Dubrovnika koja je bila oblikovana u razdoblju od sredine 14. do početka 17. stoljeća. U njezin nastanak nisu bili uključeni samo diplomati i povjesničari, nego cjelokupna dubrovačka renesansna kultura. Osobe koje su u tome sudjelovale bile su ili dio patricijske elite ili na određen način vezane uz nju, bez obzira je li se radilo o domaćim ljudima ili strancima. Pojedini disonantni zvukovi bili su zaista rijetkost. Kunčević je prepoznao da su dubrovačku renesansnu stvarnost najviše okupirali diskursi o postanku ili porijeklu grada, njegovoj državnosti i granici. Autor je ujedno veoma jasno pokazao kako su uspjeli u navedenim diskursima redefinirati, a u pojedinim slučajevima i potpuno reinterpretirati prošlost svoga grada. Tako oblikovana slika grada služila je prije svega patricijskoj eliti. Djelo Lovre Kunčevića predstavlja iznimno važan doprinos kako za povijest Dubrovnika, tako i za cjelokupnu hrvatsku historiografiju, zbog čega ono ulazi u sam vrh iznimno vrijednijih djela o prošlosti renesansnoga Dubrovnika.

Goran Mijočević